

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA U SPECIJALNOJ PEDAGOGIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
pedagogiji*

Research in Special Pedagogy

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA: RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj pedagogiji

Za izdavača: Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije: Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
- Prof. dr Snežana Pejanović
- Prof. dr Zoran Ilić
- Prof. dr Branko Ćorić
- Prof. dr Vesna Žunić-Pavlović
- Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
- Prof. dr Danka Radulović
- Prof. dr Aleksandar Jugović

Recenzenti:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Štampa:

„Planeta print“, Beograd

Tiraž:

150

Objavljivanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju Edicije: Radovi i monografije.

Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom br. 3/54 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika “Istraživanja u specijalnoj pedagogiji”

ISBN 978-86-80113-83-8

**EDITION:
ARTICLES AND MONOGPRAPHS**

Publisher:

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Pedagogy

For Publisher: dr. Dobrivoje Radovanović, dean

Edition Editor: dr. Zorica Matejić-Đuričić

Editorial Board:

- dr. Dobrivoje Radovanović
- dr. Snežana Pejanović
- dr. Zoran Ilić
- dr. Branko Ćorić
- dr. Vesna Žunić-Pavlović
- dr. Vesna Nikolić-Ristanović
- dr. Danka Radulović
- dr. Aleksandar Jugović

Reviewers:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Printing:

„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:

150

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing Edition: Articles and Monographs.

Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision N° 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of “Research in Special Pedagogy “

ISBN 978-86-80113-83-8

UPOREDNA ANALIZA MALOLETNIČKE DELINKVENCije I KRIVIČNOPRAVNE REAKCIJE U FBIH I RS U PERIODU OD 2001-2007 GODINE

Vesna Žunić Pavlović

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Ranko Kovačević, Meliha Bijedić

Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Univerzitet u Tuzli

U radu je data analiza osnovnih karakteristika maloletničkog pravosuđa, maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srbiji za period od 2001. do 2007. godine. Imajući u vidu zajedničku istoriju i sličnost društvenih promena u ove dve države, namera autora je da razmene iskustva i ponude osnovu za saradnju na polju unapređivanja politike postupanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela.

Ključne reči: maloletnička delinkvencija, maloletničko pravosuđe, krivične sankcije, Federacija Bosne i Hercegovine, Republika Srbija

UVOD

Maloletnička delinkvencija ima veoma bitnu, ne samo pravnu, nego i socijalnu dimenziju i podrazumeva devijantna ponašanja mladih određenog uzrasta kojima se krše, kako legalne norme i odgovarajući propisi određenih ustanova i zajednica, tako i moralne norme društvenih sredina. Takvo ponašanje je u suprotnosti s normama društva u kome pojedinac živi. To je protudruštveni oblik ponašanja, složena socijalno-patološka pojava, vrlo delikatan, ne samo kriminološki, pravni, ekonomski, sociološki, nego, jednako tako, ozbiljan obiteljski, pedagoški, medicinski i težak opštedruštveni problem. Zasiurno je jedan od najuočljivijih segmenata i najtežih oblika poremećaja u ponašanju mladih osoba. Delinkventne aktivnosti mogu biti usmerene protiv imovine i vlasništva, protiv života i tela, ličnosti i lične slobode, te protiv društvenih običaja. Pojam maloletničke delinkvencije pojavljuje se u užem i širem smislu. U širem smislu, pojam obuhvaća sva društveno neprihvatljiva ponašanja dece i adolescenata, uključujući i ponašanja s obeležjima krivičnog dela. U ovom radu, prihvaćeno je uže određenje maloletničke delinkvencije kao društveno negativnih ponašanja maloletnika kojima se krše odredbe krivičnog i prekršajnog zakonodavstva.

Predmet rada je komparativna analiza karakteristika maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u Federaciji Bosni i Hercegovini (FBiH) i Republici Srbiji (RS) u periodu od 2001. do 2007. godine. U pomenutom periodu, u obe

države odigrale su se značajne reforme na političkom i ekonomskom planu, što im je obezbedilo epitet zemalja u tranziciji. U okviru ovih opštedruštvenih tokova, posebnu pažnju privlače promene u maloletničkom pravosuđu, kao i politici postupanja prema maloletnim delinkventima. Da bi smo mogli realno proceniti značenje pojedine društveno negativne pojave i programirati mere za njeno sprečavanje, moramo pre svega raspolagati podacima na osnovu kojih se može zaključiti koliko je opsežna ta pojava i koliki je trend njenog kretanja. U skladu sa tim, u radu će biti prikazane osnovne karakteristike maloletničkog pravosuđa, podaci o obimu, dinamici i strukturi delinkvencije, kao i neki pokazatelji krivičnopravne reakcije.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U skladu sa predmetom istraživanja formulisani su sledeći ciljevi:

1. Analiza maloletničkog zakonodavstva u FBiH i RS;
2. Utvrđivanje obima i strukture maloletničke delinkvencije u FBiH i RS;
3. Utvrđivanje obima i distribucije učestalosti krivičnih prijava, vođenja krivičnih postupaka i izricanja krivičnih sankcija u FBiH i RS;
4. Utvrđivanje obima i distribucije učestalosti izricanja pojedinih vrsta krivičnih sankcija maloletnim učinocima krivičnih dela u FBiH i RS; i
5. Poređenje zakonodavstva, maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u FBiH i RS.

METODOLOGIJA

Istraživanjem je pokriven sedmogodišnji period od 2001. do 2007. godine. Podaci su prikupljeni za celokupnu teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine. Istraživanje na teritoriji Republike Srbije ograničeno je na Centralnu Srbiju i Vojvodinu, s obzirom da za poslednje godine ne postoje podaci za Kosovo i Metohiju.

U istraživanju je primenjena analiza dokumentacije. Analizirani su objavljeni zvanični statistički podaci Federalnog zavoda za statistiku FBiH i Republičkog zavoda za statistiku RS. Pored toga, analiziran je sadržaj relevantnih zakona obe države.

U obradi podataka koji se odnose na distribuciju i učestalost pojedinih obeležja korišćene su metode deskriptivne statistike, frekvencije učestalosti i procenti.

DELINKVENCIJA I KRIVIČNOPRAVNA REAKCIJA U FEDERACIJI BOSNI I HERCEGOVINI

Maloletničko zakonodavstvo u Federaciji Bosni i Hercegovini

Krivično-pravno uređenje osnovnog položaja, prava i krivične odgovornosti maloletnih počinitelja krivičnih dela, prvenstveno je sadržano u Krivičnom i drugim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine. U FBiH ne postoji jedinstven zakon koji u potpunosti reguliše oblast maloletničkog prestupništva. Iz tog razloga primenjuju se posebne odredbe opštih zakonskih propisa, kao što su: Krivični

zakon, Zakon o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija koje se tiču maloletnika.

Promene ustavno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine dovele su i do potrebe usklađivanja krivičnog zakonodavstva s novim državnim uređenjem i međunarodnim standardima. Usklađivanje sa međunarodnim standardima išlo je u pravcu dodatne zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda, posebno maloletnih prestupnika.

Sankcije koje se mogu izreći maloletnicima na području FBiH kombinuju pravosudni, socijalni (zaštitnički) i model restorativne pravde. Mogu se posmatrati prvenstveno kao mjere pomoći i resocijalizacije maloletnih prestupnika sa najmanje mogućim elementima prinude i ograničavanja slobode i brigom društva za otklanjanje smetnji koje utiču na njegov pravilan razvoj u procesu socijalizacije. Sankcionisanje maloletničke delinkvencije u FBiH je regulisano u okviru krivičnog zakonodavstva koje važi za punoletne izvršioce krivičnih dela, u okviru zasebnih odredbi koje se odnose na maloletne prestupnike.

Preciziran je poseban krivičnopravni postupak prema maloletnim počiniocima krivičnih dela, utvrđivanjem posebnih obaveza i odgovornosti institucija i službi koje učestvuju u krivičnopravnom postupku od pokretanja postupka, do donošenja odluke o izricanju sankcija.

Pravosuđe za maloletnike je posebna oblast pravosuđa koja se bavi tretmanom dece u sukobu sa zakonom, uzrocima činjenja krivičnih dela, ali i merama prevencije prestupničkog ponašanja.

Sistem maloletničkog pravosuđa, usklađen sa međunarodnim standardima, temelji se na članu 37 i 40 Konvencije o pravima deteta, ali i drugim članovima Konvencije kao što su: član 2 (nediskriminacija), član 3 (najbolji interes deteta), član 19 (zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja), član 23 (prava dece sa razvojnim poteškoćama), član 28 (obrazovanje), član 31 (zabava, rekreacija i kulturne aktivnosti) i član 39 (rehabilitacija).

Iz navedenih odredbi Konvencije o pravima deteta izvode se i sledeći ciljevi pravosuđa za maloletnike, čijim se ostvarivanjem teži uspostaviti pravedni i humani sistem pravosuđa za decu:

- “maloletničko pravosuđe je zasnovano na pravima deteta,
- primenjuje principe restorativnog pravosuđa težeći da uspostavi ravnotežu u situaciji narušenoj krivičnim delom ili sukobom, umesto jednostavnog izricanja kazne za počinjeno krivično delo),
- stavlja najbolje interese deteta na prvo mjesto,
- fokusirano je na prevenciju kao primarni cilj,
- čini zatvaranje maloletnika poslednjom raspoloživom merom u najkraćem mogućem trajanju, uzimajući pri tom u obzir učinke na žrtvu i zajednicu“.

Navedeni ciljevi pravosuđa za maloljetnike promovišu prevenciju prestupničkog ponašanja i zaštitu maloletnika. Prevencija ima za cilj da deca ne dođu u sukob sa zakonom, a time i u kontakt sa pravosuđem za maloljetnike. Zaštita maloletnika se ogleda u odvraćanju od ponovnog vršenja krivičnih dela kako bi se uspešno provela resocijalizacija i što upešnija socijalna reintegracija maloletnika u socijalnu zajednicu (Karić, 2008).

Imajući u vidu temu rada, važno je pomenuti neke od promena u maloletničkom pravosuđu u FBiH: uvođenje vaspitnih preporuka kao alternative krivično-

pravnom postupku prema maloletnicima, ukidanje vaspitne mere sudski ukor i promena naziva pojedinih vaspitnih mera.

Karakteristike maloletničke delinkvencije u Federaciji Bosni i Hercegovini

Obim, dinamika i struktura maloletničke delinkvencije u FBiH su prikazani kroz pregled podataka o maloletnicima kojima je odlukom suda izrečena neka krivična sankcija (u daljem tekstu: osuđeni maloletnici) i vrsti izvršenih krivičnih dela (Tabela 1).

Tabela 1. Osuđena maloletna lica prema krivičnom delu u FBiH

Krivična dela		2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
protiv života i tela	br.	19	47	55	51	49	68	68
	%	2,9	6,2	8,6	9,7	7,8	11,6	10,1
protiv slobode i prava čoveka i građanina	br.	6	6	5	1	5	4	13
	%	0,9	0,78	0,8	0,1	0,8	0,7	1,9
protiv dostojanstva ličnosti i morala	br.	4	7	3	5	7	8	14
	%	0,6	0,9	0,46	0,9	1,1	1,4	2,1
protiv zdravlja ljudi	br.	1	7	7	17	24	18	18
	%	0,1	0,9	1,1	3,2	3,8	3,1	2,7
protiv privrede	br.	4	1	7	1	2	7	1
	%	0,6	0,1	1,1	0,1	0,3	1,2	0,1
protiv imovine	br.	540	618	490	395	480	409	479
	%	83,8	81,1	76,6	74,8	75,9	69,7	71,2
protiv bezbednosti javnog saobraćaja	br.	7	11	10	3	4	7	5
	%	1,0	1,4	1,6	0,6	0,6	1,2	0,7
protiv javnog reda i pravnog saobraćaja	br.	32	30	40	39	39	51	53
	%	4,9	3,9	6,3	7,4	6,2	8,7	7,9
ostala krivična dela	br.	31	35	23	16	22	15	22
	%	4,8	4,6	3,6	3,0	3,5	2,5	3,3
Ukupno	br.	644	762	640	528	632	587	673

Iz Tabele 4. je vidljivo da je broj osuđenih maloletnika najveći u 2002. godini, te da se uz manje varijacije održava jedan kontinuum u periodu od 2001. do 2007. godine.

U ukupnoj strukturi maloletničke delinkvencije u posmatranom periodu dominiraju krivična dela protiv imovine sa učešćem od 69,7% do 83,8%, prosečno 76,1%. Međutim, zastupljenost imovinskih krivičnih dela je, do 2006. godine, u kontinuiranom opadanju i prema apsolutnim i prema relativnim pokazateljima, dok je u 2007. godini u blagom porastu. Kod krivičnih dela protiv života i tela zapaža se porast učešća u ukupnom broju izvršenih krivičnih dela. Ova dela su na drugom mestu po učestalosti sa prosečnim učešćem od 8,1% (2,9%-11,6%). Poslednjih godina, porast učešća u ukupnoj strukturi maloletničke delinkvencije zapaže se i kod krivičnih dela protiv slobode i prava čoveka i građanina, protiv dostojanstva ličnosti i morala, protiv zdravlja ljudi i protiv javnog reda i pravnog saobraćaja. Smanjivanje zastupljenosti vidljivo je kod krivičnih dela protiv privrede, protiv bezbednosti javnog saobraćaja i ostalih krivičnih dela.

Pojava maloletničke delinkvencije u FBiH, u odnosu na preratni period, beleži dinamiku rasta koja je uslovljena dezorganizacijom porodice i drugim nepovoljnim socijalnim posledicama rata i tranzicije koje otežavaju i usporavaju socijalni razvoj zajednice i normalan proces socijalizacije maloletnika u porodici i zajednici (Karić, 2008).

Mnoge statistike i naučne analize podržavaju hipotezu da se maloletnička delinkvencija kao deo ukupnog kriminaliteta, povećava tokom nekih društvenih promena i socijalnih kriza, istorijski gledano, društva koja su doživela rapidne društvene i ekonomske promene imala su iskustva u povećanju maloletničke delinkvencije i kriminaliteta kao i druge probleme povezane s tim promenama.

Karakteristike krivičnopravne reakcije u Federaciji Bosni i Hercegovini

S obzirom na to da je kriminalitet maloletnika posebna kategorija i da su maloletni delinkventi posebna vrsta prestupnika, maloletni učinioci kaznenih dela imaju i poseban krivično-pravni status.

Krivični zakon FBiH predviđa dva oblika reagiranja na učinjenje krivičnog dela od strane maloletnika. Jedan oblik je primena vaspitnih preporuka, a drugi je primena krivičnih sankcija prema maloletnicima. Prvi oblik, koji je moguć samo u slučaju izvršenja lakših krivičnih dela, predstavlja tzv. alternativni oblik reakcije budući da se vaspitne preporuke maloletnim učiniteljima krivičnih dela izriču bez vođenja formalnog krivičnog postupka, dok se vaspitne mjere i kazna maloletničkog zatvora izriču u krivičnom postupku. Vaspitne preporuke nisu, prema tome, krivične sankcije. To su alternativne mere koje imaju za cilj izbegavanje krivičnog postupka prema maloletnim učiniteljima lakših krivičnih dela, pa samim tim i primene krivičnih sankcija, onda kada se oceni da se i njihovom primenom može uticati na maloletnika da ubuduće ne čini krivična dela.

U tabeli koja sledi (Tabela 2) prikazani su zvanični statistički podaci o broju maloletnika protiv kojih je podneta krivična prijava (prijavljeni), vođen krivični postupak (optuženi) i kojima su izrečene krivične sankcije (osuđeni) za teritoriju FBiH u periodu 2001-2007. godina.

Tabela 2. Prijavljeni, optuženi i osuđeni maloletnici u FBiH

Godina	Prijavljeni		Optuženi		Osuđeni	
	Broj	Indeks	Broj	Indeks	Broj	Indeks
2001	644	100	554	100	274	100
2002	762	118	632	114	310	113
2003	601	93	640	115	292	107
2004	917	142	528	95	158	58
2005	1178	183	633	114	233	85
2006	1200	186	605	109	213	78
2007	1094	170	673	122	237	86

Uvidom u podatke prikazane u Tabeli 2. može se zapaziti generalni trend porasta, prema dva pokazatelja – broju prijavljenih i broju osuđenih maloletnika. Trend porasta broja maloletnika protiv kojih su podnete krivične prijave je najizraženiji od 2004. do 2007. godine. Kada je u pitanju broj optuženih u periodu od 2001-2007 godine moguće je uočiti blage varijacije u porastu i padu, sa blagim

trendom porasta broja optuženih maloljetnika za dvadeset indeksnih poena u 2007. godini u odnosu na 2001. godinu.

U posmatranom periodu, najveći broj osuđenih maloljetnika je zabilježen u 2002. godini. Izrazit pad osuđenih maloljetnika postojao je u 2004. godini, a nakon tog perioda je uočljiv porast broja osuđenih u naredne tri godine. Ipak, u poslednjoj posmatranoj godini broj prijavljenih maloletnika je i dalje manji od njihovog broja na početku posmatranog perioda.

Može se reći da na teritoriji FBiH u periodu 2001-2007. godina, postoji porast maloletničke delinkvencije, sudeći prema statističkim pokazateljima o prijavljenim, optuženim i osuđenim maloletnicima.

Tokom posmatranog perioda, od ukupnog broja prijavljenih maloletnika, optuženo je 66%, a osuđeno 27%. Od ukupnog broja optuženih maloletnika osuđeno je 40%. U periodu od 2001. do 2007. godine izrečeno je u proseku 245 krivičnih sankcija maloletnicima na godišnjem nivou.

Prema Krivičnom zakonu FBiH, maloletnom učiniocu krivičnog dela mogu se izreći vaspitne mere i određene mere bezbednosti, a starijem maloletniku može se izreći i kazna maloletničkog zatvora. Zakonom su predviđene tri grupe vaspitnih mera: disciplinske mere (upućivanje u disciplinski centar za maloletnike), mere pojačanog nadzora (od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja, u drugoj porodici ili od strane nadležnog organa socijalne zaštite) i zavodske mere (upućivanje u vaspitnu ustanovu, u vaspitno-popravni dom ili u drugu ustanovu za osposobljavanje). Do 2003. godine maloletnicima je mogla biti izrečena i disciplinska mera sudski ukor, koja je kasnije ukinuta.

Vrste izrečenih sankcija maloletnim počiniocima krivičnih dela ovise o vrsti krivičnog dela i društvenih posledica devijantnosti. Maloletni počinioci krivičnih dela se podvrgavaju sistematskom timskom posmatranju (pravnici, socijalni radnici, socijalni pedagozi, psiholozi) nakon čega se predlaže mera koju treba poduzeti u cilju resocijalizacije.

U Tabeli 3. prikazani su podaci o vrsti izrečenih krivičnih sankcija maloletnim učiniocima krivičnih dela na teritoriji FBiH od 2001. do 2007. godine.

Tabela 3. Vrsta izrečenih vaspitnih mera u FBiH

Godina	Ukupno	Disciplinske mere		Mere pojačanog nadzora		Zavodske mere		Maloletnički zatvor	
		br.	%	br.	%	br.	%	br.	%
2001	274	61	22,3	45	16,4	168	61,3	0	0
2002	310	100	32,3	192	61,9	13	4,2	5	1,6
2003	292	126	43,1	155	53,1	7	2,4	4	1,4
2004	158	12	7,6	134	84,8	9	5,7	3	1,9
2005	233	5	2,1	212	91,0	14	6,0	2	0,9
2006	213	2	0,9	208	97,6	2	1,0	1	0,5
2007	237	1	0,4	222	93,7	12	5,1	2	0,8

Prema podacima prikazanim u Tabeli 3, u ukupnom broju izrečenih vaspitnih mera najveće učešće ostvarile su mere pojačanog nadzora (prosečno 71%), zatim disciplinske mere (16%), te zavodske mere (12%). Kazna maloletničkog zatvora u posmatranom periodu ostvaruje učešće od 1 % u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija maloletnim licima.

Učestalost izricanja disciplinskih mera je u opadanju, a posebno je uočljiv drastičan pad učešća ovih mera u 2004. godini. To se može povezati sa ukidanjem mere sudski ukor i nedostatkom ustanova za izvršenje jedine preostale disciplinske mere – upućivanje u disciplinski centar. Učešće vaspitnih mera pojačanog nadzora vremenom raste i poslednjih godina iznosi preko 90%. Nakon znatnog opadanja zastupljenosti zavodskih mera u 2002. godini, njihovo učešće ostaje prilično nisko (1-6%).

DELINKVENCIJA I KRIVIČNOPRAVNA REAKCIJA U REPUBLICI SRBIJI

Maloletničko zakonodavstvo u Republici Srbiji

Na teritoriji Republike Srbije, od 01.01.2006. godine važi Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Ovim pravnim aktom maloletničko pravosuđe je prvi put izdvojeno u zaseban pravni sistem. Zakon sadrži pet celina: osnovne odredbe, krivičnopravne odredbe, posebne odredbe o zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku, kaznene odredbe i prelazne i završne odredbe. Do stupanja na snagu novog Zakona krivičnopravni položaj maloletnika bio je regulisan posebnim odredbama koje su bile sadržane u okviru opštih odredbi materijalnog, procesnog i izvršnog zakonodavstva – Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija.

Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sadrži niz inovacija koje otvaraju prostor za unapređivanje krivičnopravnog položaja maloletnika. Primera radi, uvođenje instituta vaspitnih naloga koji podrazumeva nepokretanje ili obustavljanje krivičnog postupka, pruža mogućnost za smanjivanje broja maloletnika protiv kojih se vodi krivični postupak i kojima izriču krivične sankcije. Pored toga, uvedene su i druge inovacije: proširenje repertoara vaspitnih mera – umesto osam predviđeno je devet mera; uvedene su nove mere koje su u skladu sa savremenim zakonskim rešenjima u drugim zemljama; izostavljena je mera upućivanja u disciplinski centar, koja ionako nikada nije zaživela u praksi; osavremenjeni su nazivi nekih vaspitnih mera; smanjena je restriktivnost krivičnih sankcija za maloletnike, što je najuočljivije u skraćivanju maksimalnog trajanja svih vaspitnih mera.

Detaljnija analiza odredbi Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica premašuje potrebe ovog rada. Opšteprihvaćeno mišljenje je da se Zakon primenjen relativno kratko (nešto više od dve godine), pa da bi donošenje konačnih zaključaka o njegovoj delotvornosti u ovom trenutku bilo ishitreno.

Karakteristike maloletničke delinkvencije u Republici Srbiji

Obim, dinamika i struktura maloletničke delinkvencije biće prikazani kroz pregled podataka o maloletnicima kojima je odlukom suda izrečena neka krivična sankcija (u daljem tekstu: osuđeni maloletnici) i vrsti izvršenih krivičnih dela u Srbiji od 2001. do 2007. godine (Tabela 4).

Tabela 4. Osuđena maloletna lica prema krivičnom delu u RS

Krivična dela		2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
protiv života i tela	br.	186	220	226	235	252	212	318
	%	7,8	9,5	12,8	11,9	11,3	13,5	15,9
protiv slobode i prava čoveka i građanina	br.	3	-	5	9	13	12	18
	%	0,1	-	0,2	0,5	0,6	0,8	0,9
protiv dostojanstva ličnosti i morala	br.	14	13	20	21	19	19	27
	%	0,6	0,6	1,0	1,1	0,9	1,2	1,4
protiv zdravlja ljudi	br.	-	23	29	56	67	94	93
	%	-	1,0	1,4	2,8	3,0	6,0	4,7
protiv privrede	br.	30	15	24	36	17	11	19
	%	1,2	0,6	1,2	1,8	0,8	0,7	1,0
protiv imovine	br.	1954	1856	1525	1425	1635	1033	1271
	%	81,5	79,9	73,3	71,9	73,2	66,0	63,7
protiv bezbednosti javnog saobraćaja	br.	77	83	75	82	72	58	81
	%	3,2	3,6	3,6	4,1	3,2	3,7	4,1
protiv javnog reda i pravnog saobraćaja	br.	44	27	57	58	64	41	70
	%	1,8	1,2	2,7	2,9	2,9	2,6	3,5
ostala krivična dela	br.	90	85	79	61	95	86	99
	%	3,7	3,7	3,8	3,1	4,3	5,5	5,0
Ukupno	br.	2398	2322	2080	1983	2234	1566	1996

Generalno posmatrano, broj osuđenih maloletnika opada od 2001. do 2007. godine. U naredne tri godine postoji kolebanje u vidu porasta-smanjenja-porasta broja osuđenih. Takođe, može se zapaziti da je broj osuđenih najveći u prvoj posmatranoj godini.

U ukupnoj strukturi maloletničke delinkvencije u posmatranom periodu dominiraju krivična dela protiv imovine sa učešćem od 63,7% do 81,5%, prosečno 73%. Međutim, zastupljenost imovinskih krivičnih dela tokom posmatranog perioda je u kontinuiranom opadanju i prema apsolutnim i prema relativnim pokazateljima. Na drugom mestu po učestalosti su krivična dela protiv života i tela sa učešćem od 7,8% do 15,9%, prosečno 12%. Kod ove grupe krivičnih dela zapaža se suprotan trend u smislu porasta učešća tokom posmatranog perioda. Ovakav trend porasta učešća u ukupnoj strukturi maloletničke delinkvencije zapaža se i kod ostalih grupa krivičnih dela, osim kod krivičnih dela protiv privrede. Posebno su interesantni podaci o krivičnim delima protiv zdravlja ljudi. Do 2002. godine, podaci za ovu grupu krivičnih dela nisu posebno prikazivani zbog njihove male zastupljenosti. Od 2002. godine zastupljenost ovih dela povećala se za skoro pet puta. Treba naglasiti da se prikazani podaci prevashodno odnose na krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga i krivično delo omogućavanje uživanja opojnih droga.

Karakteristike krivičnopravne reakcije u Republici Srbiji

Jedan od važnih pokazatelja krivičnopravne reakcije na maloletničku delinkvenciju jeste odnos između broja prijavljenih, broja optuženih (prema kojima je podnet predlog veću za maloletnike za izricanje neke krivične sankcije i postupak je završen) i broja osuđenih maloletnika (kojima je odlukom suda izrečena neka krivična sankcija). U Tabeli 5 prikazani su zvanični statistički podaci o ovim pokazateljima za teritoriju Republike Srbije u periodu 2001-2007. godina.

Tabela 5. Prijavljeni, optuženi i osuđeni maloletnici u RS

Godina	Prijavljeni		Optuženi		Osuđeni	
	Broj	Indeks	Broj	Indeks	Broj	Indeks
2001	3640	100	3277	100	2398	100
2002	3251	89	3620	110	2322	97
2003	2415	66	3089	94	2080	87
2004	3120	86	2726	83	1983	83
2005	2945	81	3232	99	2234	93
2006	3041	83	2267	69	1566	65
2007	3434	94	2501	76	1996	83

Na osnovu prikazanih podataka može se zapaziti generalni trend opadanja, odnosno stagnacije prema svim pokazateljima. Trend opadanja je najizraženiji 2003. godine, s tim da do kraja posmatranog perioda nisu dostignute vrednosti iz prve posmatrane godine. To je posebno uočljivo kod obima prijavljenih maloletnika, koji je 2003. godine za skoro preko 30 indeksnih poena manji, a 2005. godine za skoro 20 indeksnih poena manji u odnosu na 2001. godinu. Statistika optuženja i osuda prati kretanje prijava. Broj optuženih i osuđenih maloletnika, nakon opadanja 2003., odnosno 2004. godine, beleži porast i na kraju posmatranog perioda se približava početnim vrednostima. U svakom slučaju, suđeci prema zvaničnim statističkim podacima o broju prijava, optuženja i osuda, maloletnička delinkvencija je na području Republike Srbije, poslednjih godina u opadanju, odnosno ispod nivoa iz 2001. godine.

Drugi interesantan pokazatelj krivičnopravne reakcije na maloletničku delinkvenciju jeste odnos između broja prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletnika. Podatak da broj prijavljenih maloletnih lica u pojedinim godinama premašuje broj maloletnika prema kojima je podnet predlog veću za maloletnike za izricanje neke krivične sankcije, treba tumačiti kao posledicu neažurnosti, odnosno predugog trajanja krivičnog procesa koji započinje u jednoj, a završava tokom narednih godina.

U posmatranom periodu, od ukupnog broja prijavljenih maloletnika, krivične sankcije su izrečene u prosečno 72% slučajeva. To je znatno veća proporcija nego u periodu 1990-2000. godine kada je iznosila 50% (Žunić-Pavlović, 2003). Prikazani podaci svedoče o pooštavanju politike postupanja preme maloletnim učinicima krivičnih dela.

Odnos između broja maloletnika prema kojima je podnet predlog veću za maloletnike za izricanje neke krivične sankcije i broja maloletnika kojima je izrečena neka krivična sankcija nije značajnije promenjen. U periodu od 1990. do 2000. godine od ukupnog broja optuženih maloletnika osuđeno je 65% (Žunić-Pavlović, 2003), a u periodu 2001. do 2007. godine u proseku 69%.

Ilustrativan je i podatak o prosečnom broju maloletnika koji svake godine prođu do poslednje karike sistema društvene reakcije na maloletničku delinkvenciju. U posmatranom periodu, tokom jedne godine krivične sankcije se primene prema prosečno 2100 maloletnih lica. To je znatno više u odnosu na proteklu deceniju kada je prosečan broj izrečenih krivičnih sankcija maloletnicima na godišnjem nivou iznosio 1700 (Žunić-Pavlović, 2003).

Prilikom analize politike izricanja krivičnih sankcija maloletnicima u Srbiji treba razdvojiti dva perioda. U prvom periodu, zaključno sa 2005. godinom,

važile su odredbe krivičnog zakonodavstva kojima je predviđeno ukupno osam vaspitnih mera, svrstanih u tri grupe: disciplinske mere (ukor i upućivanje u disciplinski centar za maloletnike), mere pojačanog nadzora (od strane roditelja ili staraoca, u drugoj porodici i od strane organa starateljstva) i zavodske mere (upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u specijalnu ustanovu). U drugom periodu, od 2006. godine, stupio je na snagu Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica kojim su, takođe, predviđene tri grupe vaspitnih mera: mere upozorenja i usmeravanja (sudski ukor i posebne obaveze), mere pojačanog nadzora (pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva i pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika) i zavodske mere (upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje). I prema starim i prema novim zakonskim odredbama, starijim maloletnicima mogla je biti izrečena kazna maloletničkog zatvora.

U Tabeli 6. prikazani su podaci o vrsti izrečenih krivičnih sankcija maloletnim učinocima krivičnih dela na teritoriji Republike Srbije od 2001. do 2007. godine.

Tabela 6. Vrsta izrečenih vaspitnih mera u RS

Godina	Ukupno	Disciplinske mere		Mere pojačanog nadzora		Zavodske mere		Maloletnički zatvor	
		br.	%	br.	%	br.	%	br.	%
2001	2398	1202	50,1	1084	45,2	90	3,7	22	0,9
2002	2322	1034	44,5	1146	49,3	91	3,9	32	1,4
2003	2080	970	46,6	1027	49,4	72	3,5	11	0,5
2004	1983	936	47,2	957	48,3	80	4,0	10	0,5
2005	2234	977	43,7	1170	52,4	80	3,6	7	0,3
2006	1566	587	37,5	860	54,9	102	6,5	17	1,1
2007	1996	886	44,4	999	50,0	81	4,1	30	1,5

Prema podacima prikazanim u Tabeli 3, u ukupnom broju izrečenih vaspitnih mera najveće učešće ostvarile su mere pojačanog nadzora (prosečno 50%), zatim disciplinske mere, odnosno mere upozorenja i usmeravanja (prosečno 45%), dok su zavodske mere izrečene u svega 4% slučajeva. Kazna maloletničkog zatvora u posmatranom periodu ostvaruje učešće manje od 1% u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija maloletnim licima.

UPOREDNA ANALIZA STANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE I REPUBLICI SRBIJI

Maloletničko zakonodavstvo

Savremeno maloletničko pravosuđe u FBiH i RS usklađeno je sa međunarodnim ugovorima i pravilima međunarodnog prava, kao što su: Konvencija o pravima deteta, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe, Pravilima UN

za maloletnike lišene slobode, Standardnim minimalnim pravilima UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu i drugo.

Suštinska razlika između maloletničkog pravosuđa ove dve države je postojanje posebnog maloletničkog zakonodavstva u Srbiji – Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, dok se u FBiH krivičnopravni položaj maloletnika reguliše posebnim celinama u okviru Krivičnog zakona BiH, Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera i Zakona o krivičnom postupku BiH. Pomenutim Zakonom u Srbiji je regulisan celokupan položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela, ali i položaj maloletnika – žrtvi krivičnih dela.

Reforma maloletničkog zakonodavstva u obe države omogućila je rešavanje slučajeva maloletničke delinkvencije izvan formalnog sudskog postupka. Vaspitne preporuke (FBiH), odnosno vaspitni nalozi (Srbija) imaju za svrhu nepokretanje ili obustavljanje krivičnog postupka, kao i delovanje na maloletnika da ubuduće ne vrši krivična dela. Postoje izvesne razlike u uslovima za primenu alternativnih mera, jer se u Srbiji vaspitni nalozi mogu izreći maloletnim učinocima krivičnih dela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, dok je u FBiH zaprećena kazna zatvora limitirana na tri godine. U obe države predviđene mere odnose se na poravnanje sa oštećenim, školovanje i zapošljavanje, društveno-koristan rad i podvrgavanje potrebnom tretmanu, s tim da je u FBiH predviđena i vaspitna preporuka smeštaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu. Zahvaljujući uvođenju vaspitnih naloga, odnosno preporuka, opravdano je očekivati promenu u budućim trendovima optuženja i osuda, a posebno u proporciji prijavljenih maloletnika prema kojima je vođen krivični postupak i izrečene krivične sankcije.

Nadalje, i u FBiH i u Srbiji uvedena su nova rešenja u pogledu krivičnih sankcija za maloletnike. U FBiH zadržan je naziv disciplinske mere u okviru kojih je predviđena samo jedna vaspitna mera – upućivanje u disciplinski centar. U Srbiji je uveden novi naziv – mere upozorenja i usmeravanja u koje se ubrajaju sudski ukor i posebne obaveze. Reč je o značajnoj inovaciji koja potencijalno može izmeniti karakter sankcionisanja maloletnika, jer je reč o vaspitnim merama koje su se u prošlosti najčešće primenjivale. U grupi mera pojačanog nadzora, u Srbiji je uvedena još jedna mera – pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika, dok su u BiH zadržana tradicionalna tri modaliteta. U pogledu zavodskih mera, osim izmena u nazivu, nema značajnijih razlika između dva zakonodavstva.

Postoji značajna razlika u propisanom trajanju krivičnih sankcija za maloletnike u FBiH i Srbiji. Generalno, može se reći da je maloletničko pravosuđe FBiH restriktivnije, jer predviđa duže maksimalno trajanje vaspitnih mera. Mere pojačanog nadzora u Srbiji mogu trajati od šest meseci do dve godine, a u FBiH od jedne do tri godine. Predviđeno trajanje mere upućivanje u vaspitnu ustanovu u Srbiji iznosi od šest meseci do dve godine, a u FBiH od šest meseci do tri godine. Upućivanje u vaspitno-popravni dom u Srbiji može trajati od šest meseci do četiri godine, a u FBiH od jedne do pet godina. Na kraju, maksimalno trajanje kazne maloletničkog zatvora u Srbiji iznosi pet godina, a u FBiH deset godina.

I pored znatnih razlika u načinu regulisanja krivičnopravnog položaja maloletnih učinilaca krivičnih dela u FBiH i Srbiji, mogu se staviti neke zajedničke

primedbe. Poznavajući probleme u dosadašnjoj primeni posebnih obaveza koje su mogle biti izrečene uz vaspitne mere pojačanog nadzora, realno je razmišljati o primenljivosti novih rešenja – vaspitnih naloga, odnosno preporuka i vaspitne mere posebne obaveze (Srbija). U FBiH je zadržana vaspitna mera upućivanje u disciplinski centar, uprkos brojnim problemima u njenoj primeni koji su postojali u prošlosti. U Srbiji je ova mera ukinuta, ali je vaspitnim merama pojačanog nadzora dodat još jedan modalitet - pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika, koja ima izvesnih sličnosti s prethodnom. Postoji realna opasnost da novoustanovljena mera ima jednaku sudbinu kao njena prethodnica. Pored toga, uz neznatne izmene u nazivu i formulaciji, zadržane su vaspitne mere pojačan nadzor u drugoj porodici i upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje (Srbija), odnosno upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje (FBiH), iako se već više od pedeset godina govori o njihovoj neupotrebljivosti. Imajući prethodno rečeno u vidu, čini se opravdanom konstatacija većine stručnjaka u oblasti da nova rešenja nisu usmerena na otklanjanje nedostataka i problema u dosadašnjoj praksi primene krivičnih sankcija prema maloletnim licima i da se u pogledu najkritičnijih oblasti inovacije mogu najbolje opisati kao »ništa novo«.

Maloletnička delinkvencija

U FBiH i Srbiji u strukturi maloletničke delinkvencije najzastupljenija su imovinska krivična dela. Njihovo prosečno učešće u FBiH iznosi 76%, a u Srbiji 73%. U obe države, na drugom mestu po učestalosti su krivična dela protiv života i tela sa prosečnim učešćem od 8% u FBiH i 12% u Srbiji. Treće mesto u strukturi krivičnih dela izvršenih od strane maloletnika u FBiH pripada krivičnim delima protiv javnog reda i pravnog saobraćaja (prosečno 7%), a u Srbiji ostalim krivičnim delima (prosečno 4%). Treba ukazati i na porast zastupljenosti krivičnih dela protiv zavlja ljudi, posebno dela koja su povezana sa proizvodnjom, distribucijom i omogućavanjem uživanja opojnih droga, u obe države.

Izneti podaci su delimično u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja. U istraživanju rađenom u industrijskim naseljima autori dolaze do podataka da je u Jugoslaviji u periodu od 1958. do 1962. godine najviše maloletnika izvršilo krivična dela protiv imovine (64,5%), a zatim dela protiv života i tela (15,2%), dok su u industrijskim naseljima ta dela bila zastupljena sa 86,3%, odnosno 6,2% (Todorović, Jovanović, Lazarević, Kalember, Jašović, Petrović, Ignjatović, 1966). Prema rezultatima koje navodi Jašović, učešće krivičnih dela protiv imovine u Jugoslaviji povećalo se sa 70,6% u 1960. na 85,5% u 1976., da bi 1988. dostiglo nivo od 88,3%, dok je učešće krivičnih dela protiv života i tela opalo od 16,5% u 1960. godini do ispod 4% u 1986. godini (Jašović, 1991). U periodu od 1990. do 1995. godine na teritoriji Srbije učešće imovinskih krivičnih dela u kriminalitetu maloletnika iznosilo je od 78,47% do 89,06%. Drugu grupu po učestalosti činila su krivična dela protiv života i tela (od 4,62% do 6%), dok su na trećem mestu bila ostala krivična dela (od 6,32% do 15,56%) (Jovanić, Žnić, Ilić, 1999).

U odnosu na prethodne decenije, može se zapaziti da je učešće krivičnih dela protiv imovine u ukupnoj strukturi maloletničkog kriminala u periodu 2001. do 2007. godine smanjeno. Istovremeno, zapaža se porast učešća krivičnih dela protiv života i tela i ostalih krivičnih dela. Može se zaključiti da, iako maloletnička

delinkvencija ostaje prevashodno imovinskog karaktera, vremenom ona dobija na raznovrsnosti i stepenu društvene opasnosti.

Krivičnopravna reakcija

Pre svega treba naglasiti da između FBiH i Srbije postoji velika razlika u ukupnom broju maloletnika protiv kojih je podneta krivična prijava, podnet predlog za izricanje krivične sankcije ili kojima je izrečena neka krivična sankcija. U Srbiji u odnosu na FBiH u periodu od 2001. do 2007. godine bilo je tri puta više prijavljenih, pet puta više optuženih i osam puta više osuđenih maloletnika. U posmatranom periodu, prosečan broj maloletnika protiv kojih je podneta krivična prijava u FBiH iznosi 914, a u Srbiji 3121. Prosečan broj slučajeva maloletničke delinkvencije za koje je podnet predlog veću za izricanje krivične sankcije ili je postupak obustavljen u FBiH iznosi 609, a u Srbiji 2959. Prosečan broj maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u FBiH iznosi 245, a u Srbiji 2083.

Prema podacima o ukupnom broju prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletnih lica zapažaju se različiti trendovi maloletnička delinkvencija u FBiH i Srbiji. Naime, u FBiH broj prijavljenih i optuženih maloletnika u posmatranom periodu raste, dok broj osuđenih nakon izrazitog pada 2004. godine postepeno raste, ali ne dostiže nivo iz prve posmatrane godine. U Srbiji, prema sva tri pokazatelja, maloletnička delinkvencija je u opadanju.

Odnos između broja prijavljenih, osuđenih i optuženih maloletnika može se uzeti kao pokazatelj politike postupanja prema maloletnim učinocima krivičnih dela. Od ukupnog broja prijavljenih maloletnika u FBiH optuženo je 66%, a u Srbiji 95%, dok je osuđeno 27% u FBiH i 67% u Srbiji. Od ukupnog broja optuženih maloletnika 40% je osuđeno u FBiH, a 70% u Srbiji. Treba napomenuti da stanje u Srbiji ne treba isključivo tumačiti kao odraz restriktivnosti politike postupanja, već i kao odraz neefikasnosti sistema u procesuiranju slučajeva. Prema podacima ranijih istraživanja, tokom 90-ih godina od ukupnog broja prijavljenih maloletnika 63,15% do najviše 98,04% bilo je optuženo, a 48,39% do 64,85% osuđeno (Jovanić i sar., 1999). Može se konstatovati da odnos između broja prijavljenih i optuženih ostaje u okvirima trenda koji je obeležio 90-te godine. Međutim, u odnosu na prethodnu deceniju, u periodu 2001-2007. godina, u FBiH dolazi do smanjenja proporcije osuđenih maloletnika, dok u Srbiji dolazi do povećanja.

U FBiH i Srbiji u ukupnom broju izrečenih vaspitnih mera najzastupljenije su mere pojačanog nadzora, zatim disciplinske mere, odnosno mere upozorenja i usmeravanja, a najmanje su zastupljene zavodske mere. Međutim, između dve države postoje znatne razlike u proporciji pojedinih vrsta vaspitnih mera. U Srbiji je učešće disciplinskih mera, odnosno mera upozorenja i usmeravanja (45%) gotovo izjednačeno sa učešćem mera pojačanog nadzora (50%). U FBiH mere pojačanog nadzora (71%) se više od četiri puta češće izriču u odnosu na disciplinske mere (16%). U FBiH učestalost izricanja zavodskih mera (12%) je tri puta veća u odnosu na Srbiju (4%). U obe države kazna maloletničkog zatvora je zastupljena sa 1% u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija maloletnicima.

Tokom 60-ih godina, odnos između izrečenih vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora iznosio je 95:5%, a 1989. godine taj odnos se smanjio na 1-2% učešća maloletničkog zatvora u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija ma-

loletnicima (Stakić, 1991). Prema istom autoru, u periodu od 1960-1989. godine u više od 50% slučajeva izricane su mere pojačanog nadzora, disciplinske mere bile su zastupljene sa oko 40%, a zavodske vaspitne mere su učestvovala sa 7,5%. Tokom 90-ih godina najčešće su izricane vaspitne mere pojačanog nadzora (uvek preko 50%), a potom disciplinske mere (36,40-42,12%), a najredje se izricane zavodske vaspitne mere (3-5%) (Jovanić i sar., 1999). Može se zaključiti da u odnosu na prethodne decenije nije došlo do značajnijih promena u strukturi izrečenih krivičnih sankcija maloletnicima. Učešće vaspitnih mera ostaje predominantno, sa najvećom zastupljenošću mera pojačanog nadzora.

S obzirom na svrhu vaspitnih mera, često se postavlja pitanje da li je opravdana podela na teže i lakše vaspitne mere. Prilikom izbora vaspitne mere uzimaju se u obzir okolnosti koje se tiču uzrasta, duševne razvijenosti, životne sredine i prilika, ličnosti, ranije primene vaspitnih mera. Težina izvršenog krivičnog dela je podatak koji se takođe uzima u obzir prilikom izricanja mere, ali u kontekstu ostalih okolnosti, u odnosu na koje nema veći značaj. Međutim, stav koji prevladuje i u teoriji i u praksi je da su najlakše vaspitne mere – disciplinske, a najteže – zavodske. Takva gradacija proističe iz kriterijuma za primenu, sadržaja, trajanja, načina izvršenja i drugih karakteristika pojedinih vaspitnih mera. U opravdavanju ovog stava najčešće se navodi zahtev za ostvarivanjem jednog od osnovih principa krivičnog prava: sve dok se lakšom merom može postići svrha nije opravdano primenjivati težu meru. Samim tim, očekivani raspored učestalosti izricanja podrazumevao bi smanjivanje učestalosti od sankcija gde gotovo i da nema intruzivne socijalne kontrole (disciplinske mere, odnosno mere upozorenja i usmeravanja), preko sankcija umerenog intenziteta kontrole i tretmana (mere pojačanog nadzora), do najrestriktivnijih zavodskih sankcija koje podrazumevaju upućivanje maloletnika u ustanove za resocijalizaciju. Može se konstatovati da se u savremenoj praksi na teritoriji Srbije zapaža približavanje ovakvim očekivanim trendovima, dok na teritoriji FBiH centralnu ulogu imaju mere pojačanog nadzora.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srbija su u dugotrajnom procesu društvenih promena u oblasti politike i ekonomije koje nesumnjivo dobijaju svoj odraz i u ostalim sferama društvenog života, pa i u politici postupanja prema prestupnicima uopšte i maloletnim prestupnicima posebno. Sa druge strane, interesantno je pitanje u kojoj meri globalne društvene promene u ovim državama utiču na pojavu maloletničke delinkvencije.

U istraživanju su sagledane osnovne karakteristike maloletničkog pravosuđa, maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u FBiH i Srbiji u periodu od 2001. do 2007. godine.

Najznačajniji rezultati istraživanja su:

- U Srbiji je maloletničko zakonodavstvo izdvojeno u poseban sistem, dok je u FBiH krivičnopravni položaj maloletnika i dalje regulisan posebnim odredbama u okviru opšteg materijalnog, procesnog i izvršnog zakonodavstva.

- U obe države uvedene su alternativne mere – vaspitne preporuke, odnosno vaspitni nalozi.
- U FBiH i Srbiji uvedena su nova rešenja koja se tiču vrsta vaspitnih mera. U FBiH su neke mere izbrisane, dok su u Srbiji neke mere izbrisane, a neke uvedene.
- U Srbiji je znatno skraćeno trajanje krivičnih sankcija za maloletnike, a u FBiH nije.
- U obe države u strukturi krivičnih dela koje su izvršili maloletnici dominiraju krivična dela protiv imovine (preko 70%), dok su na drugom mestu po zastupljenosti krivična dela protiv života i tela (8% u FBiH i 12% u Srbiji).
- U odnosu na FBiH, u Srbiji je prijavljeno tri puta više maloletnika, pet puta više je optuženo i osam puta više osuđeno.
- Posmatrajući podatke o ukupnom broju prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletnih lica može se zaključiti da je maloletnička delinkvencija u FBiH u porastu, dok je u Srbiji u opadanju.
- Razlike u odnosu između prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletnika u dve države upućuju na zaključak o restriktivnijoj politici postupanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela na području Srbije.
- Vaspitne mere čine skoro ukupan iznos izrečenih krivičnih sankcija i u FBiH i u Srbiji.
- U FBiH i Srbiji maloletnicima se najčešće izriču mere pojačanog nadzora, zatim disciplinske mere (mere upozorenja i usmeravanja), a najređe zavodske mere. Međutim, treba naglasiti da je učešće mera pojačanog nadzora u ukupnom broju izrečenih vaspitnih mera četiri puta veće u FBiH u odnosu na Srbiju.

U istraživanju su korišćeni zvanični statistički podaci, pa treba imati u vidu ograničenja koja su uobičajena za ovakvu vrstu vođenja evidencije. Rezultati pružaju opštu sliku maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u FBiH i Republici Srbiji i predstavljaju dobru polaznu osnovu za razmenu iskustava između dve države, kao i za zajedničko traganje efikasnijim rešenjima. Stoga je u budućnosti potrebno preduzeti dalja istraživanja koja bi bila usmerena na detaljnije sagledavanje pojedinačnih aspekata maloletničke delinkvencije i krivičnopravne reakcije u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srbiji, ali i u susednim zemljama.

LITERATURA

1. Karić, N. (2008). *Socijalni rad i maloljetnička delinkvencija u zajednici*. Tuzla: Offset.
2. *Krivični zakon Federacije Bosna i Hercegovina*. Službene novine FBiH, br.43/98
3. Jovanić, G., Žunić, V., Ilić, Z. (1999). Kriminalitet maloletnika i krivičnopravna reakcija u Srbiji (1990-1995.), *Beogradska defektološka škola*, 5(1), 101-121.
4. Todorović, A., Jovanović, Ž., Lazarević, D., Kalember, D., Jašović, Ž., Petrović, M., Ignjatović, I. (1966). *Prestupništvo maloletnika u industrijskim naseljima*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
5. Jašović, Ž. (1991). *Kriminologija maloletničke delinkvencije*. Beograd: Naučna knjiga.

6. Stakić, Đ. (1991). *Metodika rada sa maloletnim delinkventima*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
7. Žunić-Pavlović, V. (2003): Evaluacija programa resocijalizacije maloletnih prestupnika, Defektološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
8. *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Službeni glasnik RS, br. 85/05.
9. Republički zavod za statistiku. *Krivične prijave protiv maloletnih lica prema vrsti krivičnih dela, 2000-2004*. www.webrsz.statserb.sr.gov.yu (dostupno 05.2009).
10. Republički zavod za statistiku. *Maloletni učinioci krivičnih dela, 2000-2004*. www.webrsz.statserb.sr.gov.yu (dostupno 05.2009).
11. Republički zavod za statistiku. *Osuđena maloletna lica prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2000-2004*. www.webrsz.statserb.sr.gov.yu (dostupno 09.2009).
12. Republički zavod za statistiku. *Maloletni učinioci krivičnih dela, 2003-2007*. www.webrsz.statserb.sr.gov.yu (dostupno 05.2009).
13. Republički zavod za statistiku. *Osuđena maloletna lica prema krivičnom delu i izrečenim krivičnim sankcijama, 2004*. www.webrsz.statserb.sr.gov.yu (dostupno 05.2009).
14. Federalni zavod za statistiku FBiH. *Pravosuđe - Statistički godišnjak 2008*. www.fys.ba(dostupno 05.2009).

COMPARATIVE ANALYSIS OF JUVENILE DELINQUENCY AND CRIMINAL LAW REACTION IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE PERIOD FROM 2001 THROUGH 2007

Vesna Žunić Pavlović

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Ranko Kovačević, Meliha Bijedić

Faculty of Education and Rehabilitation, University of Tuzla

Summary

In this article we have performed an analysis of basic characteristic of the juvenile jurisprudence, juvenile delinquency and criminal law reaction in the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Serbia in the period from 2001 through 2007. Bearing in mind that these two countries share common history and many similarities in social changes, the authors intended to exchange views and to establish foundation for cooperation in policy improvement towards juvenile perpetrators of the felonies.

Key words: juvenile delinquency, juvenile jurisprudence, criminal sanctions, the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Serbia